

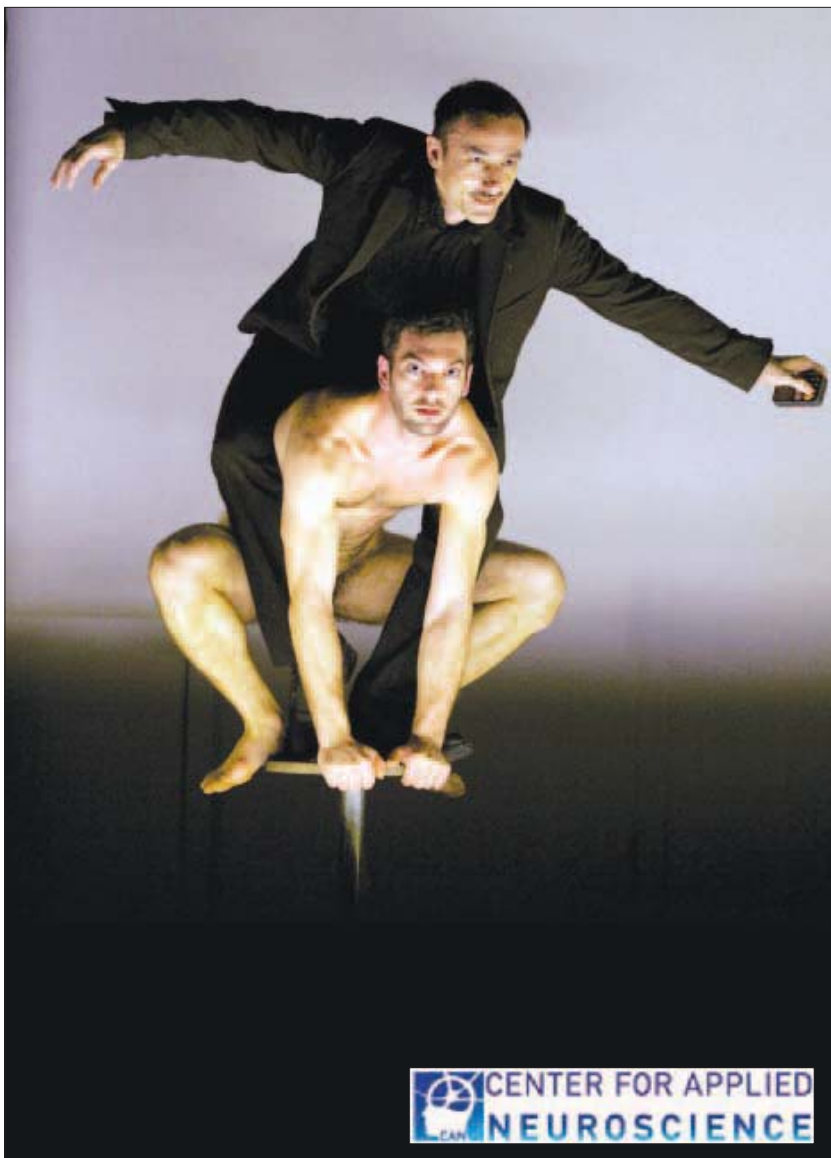
Τα όρια και τα αίτια της ανθρώπινης συμπεριφοράς

Του Γεωργίου Σπανούδη*

Οι δύο τίτλοι κυπριακών εφημερίδων παραπάνω δημιουργούν έκπληξη και έντονο προβληματισμό στον κοινό νο. Παρόμοιους τίτλους μπορεί εύκολα να βρει κανείς σε όλα τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης απανταχού της Γης. Τέτοιους τίτλους θα μπορούσε ακόμη να διαβάσει κανείς και στην αρχαιότητα, αν βέβαια υπήρχαν ΜΜΕ. Στους τίτλους αυτούς αντανακλάται το εύρος της ανθρώπινης συμπεριφοράς - στην πρώτη περίπτωση έχουμε μια πράξη υποδειγματικής αλληλεγγύης και στη δεύτερη αδικαιολόγητης βίας. Το ερώτημα που θέτει αβίαστα ο νηφάλιος αναγνώστης, κάθε φορά που βρίσκεται αντιμέτωπος με τέτοιες ειδήσεις, αφορά τις ρίζες της δυσπόστατης φύσης μας, του καλού και του κακού, που φαίνεται να βασιλεύουν κατά περίπτωση μέσα μας.

Η αξία αυτού του ερωτήματος και της απάντησης που οφείλουμε να δώσουμε στους εαυτούς μας είναι προφανής, καθώς αγγίζει κάθε πλευρά της κοινωνικής και ηθικής μας διάστασης. Το ερώτημα αγγίζει θέματα που μας απασχολούν καθημερινά, όπως η αγάπη και το μίσος, η αντιπαράθεση και η συνεργασία, η αλληλεγγύη και η κλοπή, η αλήθεια και η αποδοχή. Το ερώτημα αφορά την ίδια μας τη φύση, το "ψυχικό υλικό" από το οποίο είμαστε φτιαγμένοι, στο παρελθόν και στο μέλλον μας. Η απάντηση στο ερώτημα αυτό καθορίζει επίσης τον τρόπο κατανόησης και απάντησης πολλών άλλων εξαιρετικών σημείων ερωτημάτων, όπως τα ερωτήματα "Τι είναι ο άνθρωπος;" ή "Ποιο είναι το νόημα της ανθρώπινης ζωής;" ή "Τι υπάρχει;".

Τόσο οι ανθρωπιστικές όσο και οι φυσικές επιστήμες επιχείρησαν να κατανοήσουν και να ερμηνεύσουν τον μηχανισμό που ωθεί τον άνθρωπο να εκδηλώνει κάποτε θετικά συναισθήματα και αλτρουιστικές συμπεριφορές και κάποτε αρνητικά συναισθήματα και εξουσιαστικές ή βίαιες συμπεριφορές. Έχουν γραφεί δεκάδες άρθρα και βιβλία στο διάβα των αιώνων από στοχαστές με διαφορετικά θεωρητικά ή επιστημονικά υπόβαθρα στα οποία γίνεται ενδελεχής προσπάθεια να εξηγηθούν τα όρια και τα αίτια της ανθρώπινης συμπεριφοράς. Οι πολύ διαφορετικές απόψεις που εκφράζονται σε αυτήν τη βιβλιογραφία μπορούν να συνοψιστούν σε δύο γενικές θεωρητικές τοποθετήσεις: μια που στηρίζεται στην

ερώτημα ποια επιχειρήματα πρέπει να δεχτούμε από κάθε θεωρία και μια που προβάλλει τη συνεργατικότητα, την επικοινωνία και την αμοιβαιότητα ως θεμελιώδεις ανθρώπινες αρετές.

Η ανθρώπινη συμπεριφορά διαθέτει ένα μεγάλο φάσμα ενδεχόμενων συμπεριφορών με πόλους το καλό και το κακό, τη συνεργασία και τον ατομισμό, την αμοιβαιότητα και την ιδιοτέλεια, την πραότητα και την επιθετικότητα, την υποτακτικότητα και την αυταρχικότητα. Η αντιπαράθεση των δύο θεωρήσεων είναι εξαιρετικά χρήσιμη, όχι γιατί κατ' αυτόν τον τρόπο θα ανακαλύψουμε ποια από τις δύο είναι αληθής και ποια όχι, αλλά διότι συνιστούν θεωρητικά εργαλεία που μας επιτρέπουν να κατανοήσουμε τα όρια του εαυτού μας. Η συνειδητοποίηση των ορίων θα μας επιτρέψει να ελέγξουμε τις "κακές" όψεις του ανθρώπινου ψυχισμού προς όφελος του ατόμου, της ομάδας, του ανθρωπίνου είδους. Ο ανθρώπινος ψυχισμός διαθέτει συνεργατικές συμπεριφορές, όπως η αμοιβαιότητα και η αλληλοκατανόηση, που φαίνεται ότι προσφούν το κοινό καλό, και εγωκεντρικές συμπεριφορές, όπως η επιθετικότητα και η επιβίωση, που στόχο δείχνουν να έχουν την προαγωγή του ατομικού καλού. Ένας τρόπος να απαντήσει κανείς στο

ερώτημα ποια επιχειρήματα πρέπει να δεχτούμε από κάθε θεωρία και μια που προβάλλει τη συνεργατικότητα, την επικοινωνία και την αμοιβαιότητα ως θεμελιώδεις ανθρώπινες αρετές.

ερώτημα ποια επιχειρήματα πρέπει να δεχτούμε από κάθε θεωρία και μια που προβάλλει τη συνεργατικότητα, την επικοινωνία και την αμοιβαιότητα ως θεμελιώδεις ανθρώπινες αρετές.

Όταν κρίνουμε μια συμπεριφορά πρέπει να τη συνδέουμε με τα κίνητρά και τα αποτελέσματά της. Μόνον τότε μπορούμε να κατανοήσουμε πλήρως το άτομο. Αν μάλιστα σε αυτή τη θέση προσθέσουμε και την παραδοχή ότι είμαστε φτιαγμένοι να εκδηλώνουμε μια μεγάλη ποικιλία συμπεριφορών, θα έχουμε μια καλή γενική θεωρία περιγραφής και κατανόησης του ανθρώπινου ψυχισμού

ριφορά πρέπει να τη συνδέουμε με τα κίνητρά και τα αποτελέσματά της. Μόνον τότε μπορούμε να κατανοήσουμε πλήρως το άτομο. Αν μάλιστα σε αυτή τη θέση προσθέσουμε και την παραδοχή ότι είμαστε φτιαγμένοι να εκδηλώνουμε μια μεγάλη ποικιλία συμπεριφορών, θα έχουμε μια καλή γενική θεωρία περιγραφής και κατανόησης του ανθρώπινου ψυχισμού.

Ο άνθρωπος είναι φτιαγμένος να πράττει και να κατανοεί τόσο το "καλό" όσο και το "κακό", είναι ελεύθερος να επιλέξει είτε τον δρόμο της συνεργασίας, της αμοιβαιότητας, της αποδοχής, της αγάπης και της ευγένειας είτε τον δρόμο της ιδιοτέλειας, της αρπακτικότητας, της αντιπαράθεσης, της επιβολής και της βαρβαρότητας. Οι κοινωνικές διαθεσές θεσμούς, όπως η οικογένεια και το σχολείο, των οποίων πρωταρχικός στόχος είναι, ή θα πρέπει να είναι, η ηθικοπλαστική ολοκλήρωση των παιδιών. Η ελευθερία στην περίπτωση αυτή πρέπει να "περιοριστεί". Οφείλουμε ως γονείς και δασκάλους να "περιορίσουμε" τα παιδιά στον δρόμο της αρετής, να τους δείξουμε με το παράδειγμα μας ότι ο ατομισμός έχει όρια, η επιθετικότητα δεν είναι συμβατή με τον εκπαιδευμένο άνθρωπο, η αυταρχικότητα και η βιαιότητα δεν αποτελούν καλές επιλογές στο ρεπερτόριο των συμπεριφορών μας. Οικογένεια και σχολείο οφείλουν να αναδεικνύουν τις αξίες της συνεργασίας, της αμοιβαιότητας και της αλληλοκατανόησης. Όσο πιο επιτυχημένα το κάνουν τόσο πιο ελεύθερος θα νιώθει ο μελλοντικός άνθρωπος στον κοινωνικό του εαυτό, καθώς όλο και περισσότερο θα απομακρύνεται από τον εγωιστικό που κουβαλάει αναπόφευκτα μέσα του.

Σε περίπτωση ενδιαφέροντος συμμετοχής σε έρευνα του Κέντρου Εφαρμοσμένης Νευροεπιστήμης με έμφαση στη μελέτη της κοινωνικής νοημοσύνης, μπορείτε να απευθυνθείτε στο τηλέφωνο 22 895190 ή να αποστείλετε μήνυμα στην ηλεκτρονική διεύθυνση dthmips@gmail.com.

* Επίκουρος καθηγητής τμήματος Ψυχολογίας, μέλος του Κέντρου Εφαρμοσμένης Νευροεπιστήμης, Πανεπιστήμιο Κύπρου